

SIFA rapport

Nr. 3/99

Astrid Skretting

BRUK AV RUSMIDLER VED UTGANGEN AV UNGDOMSSKOLEN

Resultater fra den norske delen av den
europaiske skoleundersøkelsen - ESPAD,
1995 og 1999

Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning
National Institute for Alcohol and Drug Research

BRUK AV RUSMIDLER VED UTGANGEN AV UNGDOMSSKOLEN

**Resultater fra den norske delen av den europeiske
skoleundersøkelsen – ESPAD,
1995 og 1999**

Astrid Skretting

**Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning
Oslo 1999**

ISBN 82-7171-223-3

INNHold

INNLEDNING.....	5
DATA OG METODE.....	8
TOBAKK.....	11
Hvor mange røyker?.....	11
Debutalder tobakk.....	15
Holdning til tobakk.....	16
ALKOHOL.....	18
Hvor mange drikker?.....	18
Hvor ofte drikker 15-16 åringer?.....	19
Hva drikker 15-16 åringer?.....	22
Hvor mye drikker 15-16 åringer?.....	25
Debutalder for alkohol.....	27
Hvor drikker 15-16 åringer?.....	28
Beruselse.....	30
Opplevde problemer knyttet til alkohol.....	34
Hva skjer når en drikker?.....	35
Framtidig alkoholbruk.....	39
NARKOTIKA	41
Bruk av cannabis.....	41
Tilgjengelighet	45
Holdning til cannabis.....	46
Andre narkotiske stoffer.....	48
Piller.....	49
Sniffing av løsemidler.....	50
Anabole steroider.....	52
SAMMENDRAG.....	53
ESPAD-95, KORT SAMMENDRAG.....	54
REFERANSER.....	57

INNLEDNING

Våren 1995 ble det foretatt en spørreskjemaundersøkelse om bruk av tobakk og ulike rusmidler blant et representativt utvalg av norske 9. klasser. Utvalget omfattet 211 klasser med omkring 4000 elever født i 1979. En tilsvarende undersøkelse ble gjennomført våren 1999, i 208 – 10. klasser, med elever født i 1983. Etter Reform-97 omfattet 10. klasse i 1999 samme aldersgruppe som 9. klasse i 1995. Undersøkelsene inngår i et større europeisk prosjekt, The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs – ESPAD. I 1995 var det 26 land som deltok, mens hele 30 europeiske land inngår i 1999-undersøkelsen. Den internasjonale undersøkelsen har utgangspunkt i Europarådets samarbeidsorgan mot narkotika, den såkalte Pompidougruppen, og blir koordinert av det svenske Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN. Formålet med undersøkelsene er å sammenligne bruk av rusmidler og utvikling over tid blant 15-16 åringer i ulike land i Europa. Det foreligger en internasjonal rapport fra 1995-undersøkelsen (Hibell et al, 1997). Rapporten kan fåes ved henvendelse til SIFA eller Rusmiddeldirektoratet. Som det framgår av det korte sammendraget side 54, viser resultatene at forbruket av alkohol og narkotika blant norske 15-16 åringer i 1995 var lavt sammenlignet med de fleste europeiske land. Hvordan bildet er i 1999 gjenstår å se til den internasjonale rapporten fra 1999-undersøkelsen foreligger. Denne vil etter planen bli publisert i desember 2000.

Selv om undersøkelsene først og fremst har et internasjonalt siktemål, ved at en sammenligner ungdoms forhold til tobakk og rusmidler i ulike europeiske land, kan det imidlertid også være av interesse å presentere en del av resultatene fra den norske delen for seg. Det ble utarbeidet en egen rapport fra den norske 1995-undersøkelsen (Skretting 1996), og vi vil i denne rapporten legge fram en del resultater fra 1999-undersøkelsen. I og med at det er foretatt to norske

undersøkelser med fire års mellomrom, i samme aldersgruppe og med de samme spørsmål, vil det også være av interesse å se om det har skjedd noen endringer i bruk av rusmidler blant elever som er i ferd med å avslutte ungdomsskolen. Det er lagt vekt på at presentasjonen av resultatene skal være mest mulig oversiktlig. Vi håper rapporten vil være til nytte både for skoleverket og andre som er engasjert i arbeid med ungdom og rusmidler. Resultater om bruk av tobakk og alkohol er presentert uten desimaler, mens resultater om bruk av narkotiske stoffer, som forekommer langt sjeldnere, stort sett er gjengitt med én desimal. Resultatene er presentert uten å ta med statistiske signifikansberegninger. Der det i teksten sies at det er klare forskjeller er imidlertid disse statistisk signifikante på fem prosent nivå. Dette innebærer at det er høyst fem prosent sjanse for at de angitte forskjeller bare er et uttrykk for tilfeldigheter i datamaterialet.

1995-undersøkelsen ble i sin helhet finansiert av Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning (SIFA), mens Rusmiddeldirektoratet har stått for kostnadene ved datainnsamlingen når det gjelder 1999-undersøkelsen.

I tillegg til de to skoleundersøkelsene som presenteres her, foretar SIFA årlige undersøkelser om bruk av tobakk, alkohol og narkotika blant ungdom i alderen 15-20 år, både i Oslo og på landsbasis. Resultater fra disse blir presentert i en ny og oppdatert utgave av publikasjonen *Ungdom og rusmidler* som vil foreligge i begynnelsen av 2000 (Skretting 2000). Publikasjonen vil kunne fås ved henvendelse til Rusmiddeldirektoratet eller SIFA.

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) foretok i 1996 en omfattende spørreskjemaundersøkelse om ulike sider av ungdomslivet blant elever i Oslo fra de to siste trinn på grunnskolen (8. og 9. klasse) og fra først trinn i videregående skole. Også her ble det spurt om bruk av rusmidler (Bakken 1998). Det

foreligger ellers flere undersøkelser fra avgrensede geografiske områder om bruk av rusmidler blant ungdom. Blant annet gjennomførte Stiftelsen Bergensklinikkene en undersøkelse om bruk av rusmidler blant 8. og 10. klassinger i Bergen i juni 1999 (Skutle et al 1999).

DATA OG METODE

Norsk Gallup Institutt A/S har stått for datainnsamlingen både i 1995 og i 1999. Utgangspunktet for begge undersøkelsene var et representativt utvalg av klasser på siste klassetrinn i grunnskolen tilsvarende ca 4 000 elever. Undersøkelsen fant sted i mars/april 1995 og 1999. Dette innebærer at flertallet av elevene var 15 år, mens omkring en fjerdedel var fylt 16 år.

Tabell 1. Utvalg av elever som inngikk i skoleundersøkelsene i 1995 og 1999.

	Antall klasser/elever totalt	Antall klasser/elever som ble trukket ut til å delta	Antall klasser/elever som deltok	Antall elever som besvarte spørre- skjemaet	Svar- prosent
1995	2 387/52 268	234/5 029	211/4 352	3 959	90,9
1999	2 353/51 138	243/5 070	208/4 308	3 918	89,7

Utvalgene ble trukket ved hjelp av et såkalt stratifisert klynge utvalg (cluster sample). Det ble brukt en inndeling i 87 strata ved en kombinasjon av fylke og kommunetype og hver klynge besto av en skoleklasse. De uttrukne klassene (234 i 1995 og 243 i 1999) ble så tilskrevet med spørsmål om de ville delta i undersøkelsen. Av ulike grunner var det ikke mulig for alle de uttrukne klassene å være med, slik at det endelige utvalget i 1995-undersøkelsen besto av 211 – 9. klasser med til sammen 4 352 elever, mens det tilsvarende i 1999 var 208 – 10. klasser med 4 308 elever, som deltok.

De elever som av ulike grunner var fraværende den timen spørreskjemaene ble besvart, ble ikke bedt om å besvare spørreskjemaet på et senere tidspunkt. Svarprosenten i 1995 var således 90,9 mens den i 1999 var 89,7. Spørreskjemaer besvart av elever som ikke var født i henholdsvis 1979 og 1983, er ikke tatt med i analysene.

Foruten spørsmål om bruk av tobakk, alkohol og narkotiske stoffer, inneholdt spørreskjemaet også noen få spørsmål om fritidsvaner, skolekarakterer og hjemmeforhold.

Spørreskjemaene inneholder ingen opplysninger om hvilken skole de enkelte elevene som er med i undersøkelsen, kommer fra. Resultatene kan derfor ikke si noe om forskjeller og likheter mellom elever ved de enkelte skoler.

Spørreskjemaet som er brukt i begge undersøkelsene, ble opprinnelig utarbeidet på engelsk av en internasjonal gruppe og bygger på erfaringer fra tidligere skoleundersøkelser i USA og Europa. Skjemaene er oversatt til norsk av SIFA. Spørreskjemaene ble fylt ut anonymt av elevene i en skoletime og lagt i en konvolutt som ble limt igjen av eleven selv. Skjemaene for hver klasse ble så sendt samlet til Norsk Gallup Institutt A/S som registrerte svarene maskinelt. Data fra undersøkelsen ble så sendt til SIFA for analyse. Elevene fikk instruksjon om at de ikke skulle diskutere svarene med hverandre. Læreren som var til stede i klassen under utfyllingen, skulle selvsagt heller ikke se hva elevene svarte.

Det vil alltid være usikkerhet knyttet til undersøkelser om bruk av ulike rusmidler basert på spørreskjema. Dette gjelder både for tobakk, alkohol og narkotika. Én feilkilde er for eksempel at ikke alle husker hva og hvor mye de har drukket av ulike drikkessorter. En annen feilkilde kan være at de som svarer, av ulike grunner mer eller mindre

bevisst gir feilaktige opplysninger. Når det gjelder bruk av narkotika, kan det for eksempel tenkes at noen kan være redde for å gi opplysninger om dette, selv om spørsmålene besvares anonymt. Undersøkelsen gir i noen grad svar på om slike forhold kan ha gjort seg gjeldende. På spørsmål om elevene ville opplyst at de hadde brukt cannabis hvis det var tilfelle, oppga omkring 95 prosent at de ville svart ja. Det var en noe lavere andel som sa at de var sikre på at de ville oppgi at de hadde brukt heroin hvis dette var tilfelle.

Det kan også tenkes at noen gjerne vil "bløffe" og si at de har brukt ulike stoffer selv om det ikke er sant. For å få et bilde av i hvilken grad dette kan tenkes å være tilfelle, ble det tatt med et oppdiktet stoff kalt "relewin". Verken i 1995 og 1999 var det flere enn 0,4 prosent som svarte at de noen gang hadde brukt dette stoffet. Det var imidlertid flere, 7,5 prosent i 1995 og 8,7 prosent i 1999, som mente at de hadde hørt om det oppdiktete stoffet "relewin".

Selv om vi således ikke kan være helt sikre på påliteligheten av svarene som blir gitt i slike undersøkelser, gir de likevel en relativt god pekepinn. Når vi skal gjøre sammenligninger kan vi derfor i stor grad regne med at de samme feilkilder gjør seg gjeldende for de grupper vi undersøker.

I noen sammenhenger vil også resultater fra den internasjonale rapporten som omfatter alle de 26 land i den europeiske skoleundersøkelsen i 1995, bli referert (Hibell et al. 1997). Mer informasjon om hvordan rusmiddelvanene blant norske 10. klassinger i 1999 er sammenlignet med andre land, må imidlertid utstå til den nye internasjonale rapporten foreligger mot slutten av 2000.

TOBAKK

Hvor mange røyker?

Det har vært en til dels dramatisk endring i synet på tobakksrøyking gjennom de siste par tiår. Det er i dag så godt som ingen diskusjon om de helsemessige skadene ved røyking. Det blir også stadig færre steder både i det offentlige rom og på arbeidsplasser hvor det er lov å røyke. Den økte oppmerksomheten rundt de negative konsekvensene av røyking, har etter alt å dømme hatt betydning for den klare nedgangen som har funnet sted i andelen nordmenn som røyker i de siste 25 år. Det er imidlertid bare blant menn reduksjonen av antall røykere har funnet sted. Mens det i 1973 var omkring 50 prosent blant menn som var dagligrøykere, var andelen i 1998 på 34. Andelen dagligrøykere blant kvinner har vært stabil ved at det i hele perioden har vært i overkant av 30 prosent som oppgir at de er dagligrøykere (Statens tobakksskaderåd 1999). Det er med andre ord ikke lenger noen særlige forskjeller mellom norske kvinner og menn når det gjelder andelen som røyker.

Den viktigste forklaringen på reduksjonen i den totale andelen dagligrøykere, ser ut til å være at færre ungdommer har begynt å røyke nå enn tidligere. På 1990-tallet har imidlertid andelen unge som røyker vært stabil, slik at det ikke har skjedd noen ytterligere nedgang (Statens tobakksskaderåd 1999). Undersøkelsene fra Tobakksskaderådet viser ellers at det i de siste år har vært omtrent like mange gutter som jenter som har begynt å røyke. Dette står noe i motsetning til andre undersøkelser, som viser at røyking er mer utbredt blant jenter enn blant gutter. Eksempelvis viste en undersøkelse av skoleelever fra Oslo-området at det var klart flere jenter enn gutter som røykte daglig (Pedersen og Lavik 1991). Dette er også noe som framkommer av SIFAs årlige undersøkelser om bruk av tobakk, alkohol og narkotika blant ungdom (Skretting 2000).

De senere års undersøkelser om røykevaner i voksenbefolkningen viser at andelen dagligrøykere ikke er tilfeldig fordelt, men at den varierer med utdanning, klasse og livsstil (Statens tobakksskaderåd 1994). Det er først og fremst menn med høy utdanning som ikke lenger røyker i samme grad som tidligere.

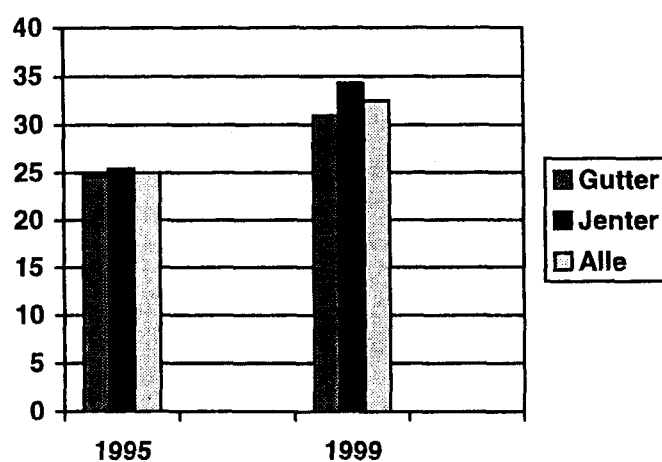
I de to skoleundersøkelsene som presenteres her, var det i 1995 – 65 prosent (66 prosent blant gutter, 64 prosent blant jenter) som oppga at de noen gang hadde røykt tobakk. I 1999 var denne andelen steget til 71 prosent (69 prosent blant gutter og 73 prosent blant jenter). Selv om tobakk anses for å være svært vanedannende, er det imidlertid grunn til å anta at mange unge prøver noen få sigaretter og lar det være med det. Dette har dels sammenheng med at ungdom av ulike grunner kan ha lyst til å prøve hvordan det er å røyke tobakk, uten at de dermed etablerer regelmessige røykevaner. Forsøksvis røyking av tobakk vil for mange unge inngå som ett av de mange "ritualer" ungdom gjennomgår som en del av sosialiseringen til voksenrollen, uten at det nødvendigvis innebærer at en fortsetter med dette. Foruten helse- og miljømessige aspekter er tobakk som kjent også dyrt i Norge, slik at det vil være relativt kostbart for en 15-16 åring å røyke tobakk til daglig.

Ser vi på figur 1 framgår det imidlertid at i 1995 hadde 25 prosent av 15-16 åringene røykt tobakk *mer enn 40 ganger*, noe som vel tilsier at de har gått noe lenger enn bare å prøve å røyke. I 1999 var den tilsvarende andelen steget til 33 prosent. Det er med andre ord klart flere unge ved utgangen av ungdomsskolen i 1999 som oppgir å ha røykt tobakk mer enn 40 ganger, enn hva som var tilfelle i 1995. Det var imidlertid ingen signifikant forskjell mellom gutter og jenter.

Sammenlignet med andre land som deltok i undersøkelsen i 1995, befant norske 15-16 åringer seg da "midt på treet". På Færøyene, i Irland og i Finland var det 35-42 prosent i samme aldersgruppe som

oppga at de til sammen hadde røykt *mer enn 40 ganger*. I Tsjekkia, Island, Italia og Estland var andelen omtrent den samme som i Norge, mens det var mindre en 20 prosent av 15-16 åringer som oppga at de hadde røykt tobakk mer enn 40 ganger, på Malta, på Kypros, i Slovenia og i Portugal.

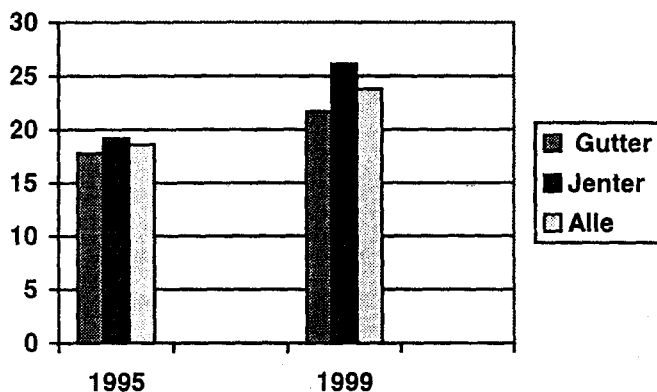
Figur 1. Prosentandel blant 15-16 åringer som oppgir at de til sammen har røykt tobakk, 40 ganger eller mer.



At det har skjedd en økning i antall 15-16 åringer som røyker tobakk, kan også illustreres ved at andelen som oppga at de hadde røykt i løpet av de *siste 30 dager* steg fra 36 prosent i 1995 til 40 prosent i 1999. Likeledes har andelen som oppgir at de har røykt *daglig* i løpet av de siste 30 dagene, økt fra 19 prosent i 1995 til 24 prosent i 1999 (figur 2). Dette er omtrent samme resultat som i en undersøkelse i Bergen i juni 1999 om bruk av rusmidler blant 10. klassinger (Skutle et al 1999). De fleste av dem som oppga at de røykte daglig, sa at de røykte 1-10 sigaretter per dag, mens en mindre gruppe på fem prosent

oppga at de røykte mer enn 10 sigaretter per dag. Mens det i 1995 ikke var noen forskjell mellom gutter og jenter når det gjaldt daglig røyking, var det i 1999 klart flere jenter enn gutter.

Figur 2. Prosentandel blant 15 –16 åringer som oppgir at de har røykt tobakk daglig i løpet av de siste 30 dager.



Ser vi på SIFAs landsomfattende undersøkelser om bruk av rusmidler blant ungdom, viser disse at det bare har skjedd små endringer i 15-16 åringers røykevaner på 1990-tallet. I underkant av 30 prosent oppgir at de røyker og omkring 15 prosent sier at de gjør dette daglig. Av disse årlige undersøkelsene framgår det som nevnt, at andelen 15-16 årige jenter som røyker er klart større enn for gutter i samme aldersgruppe (Skretting 2000). En undersøkelse om helsevaner blant norske skoleelever i 9. klasse som ble foretatt i 1993/94, viste et tilsvarende resultat (Wold og medarbeidere 1995). Det samme gjorde en undersøkelse av røykevaner i ungdomsskolen foretatt av Statens tobakksskaderåd i 1995. Der var andelen gutter i 9. klasse som røykte

daglig, noe under 15 prosent, mens andelen jenter lå noe over 15 prosent (Statens tobakksskaderåd 1999).

Andelen "dagligrøykere" i den norske delen av ESPAD undersøkelsen som vi presenterer her, ligger med andre ord litt høyere enn det som framkommer i andre norske undersøkelser i samme aldersgruppe. Dette kan muligens forklares ved at det i den europeiske skoleundersøkelsen blir stilt spørsmål om hvorvidt elevene hadde røykt daglig i løpet av de siste 30 dager, mens det i de andre undersøkelsene ble spurt om hvorvidt elevene røykte daglig uten at det ble angitt et bestemt tidsrom. Det er således mulig at ungdommene i de nevnte undersøkelsene også hadde røykt daglig i løpet av de siste 30 dagene. For en del unge kan det tenkes at det vil gå en tid før de ser på seg selv som en daglig røyker, selv om de i den siste tida i praksis har røykt hver dag.

Inntrykket av at vi er inne i en utvikling der det ser ut til at flere unge igjen røyker, forsterkes av at mens det i 1995-undersøkelsen var 26 prosent som oppga at de fleste eller alle vennene røykte, var den tilsvarende andelen i 1999 steget til 38 prosent.

Debutalder tobakk

Mange av 15-16 åringene ser ut til å ha eksperimentert med tobakksrøyking da de var relativt unge. I 1999 oppga noe over en fjerdedel at de hadde røykt sin første sigarett da de var 12 år eller yngre, mens noe under halvparten hadde tatt sin første røyk før de fylte 14 år. Det er en større andel gutter enn jenter blant dem som sier at de røykte før fylte 14 år.

Ser vi på alder for når 15-16 åringer begynte å røyke daglig, var det i 1995-undersøkelsen 10 prosent av elevene som oppga at de begynte med dette da de var 13 år eller yngre. Den tilsvarende andelen i 1999

var 11 prosent. Av de 26 land som deltok i ESPAD undersøkelsen i 1995, var det bare åtte land (Frankrike, Storbritannia, Færøyene, Irland, Island, Kroatia og Sverige) som rapporterte om en høyere andel enn Norge. Flertallet av norske 15-16 åringene som røyker daglig, ser imidlertid ut til å ha etablert sine røykevaner i 14-15 års alderen.

Som nevnt er det i ulike undersøkelser påvist en sammenheng mellom røyking og ulike livsstils- og bakgrunnsvariabler. I de to undersøkelsene blant 15-16 åringene som vi presenterer her, finner vi at det er klart flere røykere (både røykt noen gang og røykt siste 30 dager) blant dem som oppgir at de har dårlige karakterer enn blant dem som oppgir at de får gode skolekarakterer. Det er også flere røykere blant dem som sier at de ofte (minst en gang i uka) går ut på kafé, diskotek og fest sammen med venner, enn blant dem som gjør dette mer sjelden. Det er videre klart flere som røyker blant dem som ikke regelmessig driver med sportslige aktiviteter enn blant dem som driver idrett en gang i uka eller oftere.

Holdning til tobakk

Selv om relativt mange 15-16 åringer røyker, innebærer ikke dette nødvendigvis at ungdom har et generelt positivt eller likegyldig forhold til tobakksrøyking. Det kan imidlertid se ut til at holdningene er blitt noe mer liberale i de siste år. På spørsmål om hvorvidt elevene mislikte ulike typer atferd, var det 28 prosent i 1995 og 24 prosent i 1999 som svarte at de misliker at folk røyker, selv om de bare røyker av og til. Tilsvarende var det 61 prosent i 1995 som sa at de misliker at folk røyker 10 sigaretter eller mer per dag, mens denne andelen var sunket til 55 prosent i 1999.

Stort sett må en kunne gå ut fra at de færreste foreldre ønsker at deres barn skal begynne å røyke, og at foreldre derfor har en restriktiv

holdning til sine barns bruk av tobakk. I 1999 undersøkelsen var det imidlertid 14 prosent som svarte at de trodde at mor ville tillate (tillater) at de røykte, mens det var 12 prosent som sa at de trodde far ville gjøre det samme. Vi har ikke tilsvarende opplysninger fra 1995-undersøkelsen.

Ungdomsskoleelevene ble også bedt om å vurdere risiko for skader ved røyking. Det store flertallet mente det var liten eller ingen risiko forbundet med å røyke av og til, mens det bare var en tiendedel som sa at det samme var tilfellet hvis man røykte en pakke sigaretter eller mer per dag (tabell 2). Over halvparten (56 prosent i 1995 og 53 prosent i 1999) var av den oppfatning at det var forbundet med stor risiko for skader å røyke en pakke sigaretter eller mer hver dag. Det har imidlertid ikke funnet sted noen klar nedgang i 15-16 åringers vurdering av risiko i forbindelse med regelmessig tobakksrøyking fra 1995 til 1999.

Tabell 2. Oppfatning av risiko for å pådra seg skader ved tobakksrøyking, andel i prosent.

	Røyke sigaretter av og til			Røyke en pakke sigaretter om dagen		
	Ingen/ Liten risiko	Moderat risiko	Stor risiko	Ingen/ liten risiko	Moderat risiko	Stor risiko
1995	74	20	3	10	33	56
1996	73	22	3	11	34	53

ALKOHOL

Hvor mange drikker?

Sett i et internasjonalt perspektiv har Norge en relativt restriktiv alkoholpolitikk med en nedre aldersgrense på 18 år for kjøp av alkohol (øl og vin, 20 år for brennevin). Introduksjonen til alkohol skjer imidlertid for de aller fleste lenge før fylte 18 år, enten ved at barn og unge på ulike måter skaffer seg alkohol selv, eller ved at de får det servert hjemme. Eksempelvis svarte 30 prosent av 15-16 åringene i 1999 at foreldrene tillot at de drakk alkohol ved spesielle anledninger, mens 15 prosent svarte at foreldrene generelt aksepterte at de unge drakk alkohol.

Et utgangspunkt for å si noe om 15-16 åringers alkoholbruk er å se på hvor mange av dem som i det hele tatt har drukket alkohol i en eller annen form. I undersøkelsen ble elevene bedt om å svare på hvor mange ganger de hadde drukket henholdsvis til sammen gjennom livet, i løpet av de siste 12 månedene og i løpet av de siste 30 dagene. Det ble ikke angitt noen mengde.

Tabell 3. Prosentandel av 15-16 åringer som har drukket alkohol henholdsvis noen gang, i løpet av de siste 12 mnd og i løpet av de siste 30 dager.

	Noen gang			Siste 12 mnd			Siste 30 dager		
	Gutter	Jenter	Alle	Gutter	Jenter	Alle	Gutter	Jenter	Alle
1995	79	80	79	70	73	72	41	45	43
1999	84	87	85	75	81	78	52	59	55

Som vi ser av tabell 3 oppgir det store flertallet av 15-16 åringer at de har drukket alkohol. Det framgår også at det har skjedd en klar

økning fra 1995 til 1999, både når det gjelder andelen som oppgir at de har drukket alkohol noen gang, i løpet av de siste 12 måneder og i løpet av de siste 30 dager. Det kan også være verd å legge merke til at det er flere jenter enn gutter som oppgir at de har drukket i løpet av de siste 12 måneder og i løpet av de siste 30 dager, og at også økningen i andelen alkoholbrukere er større blant jenter enn blant gutter.

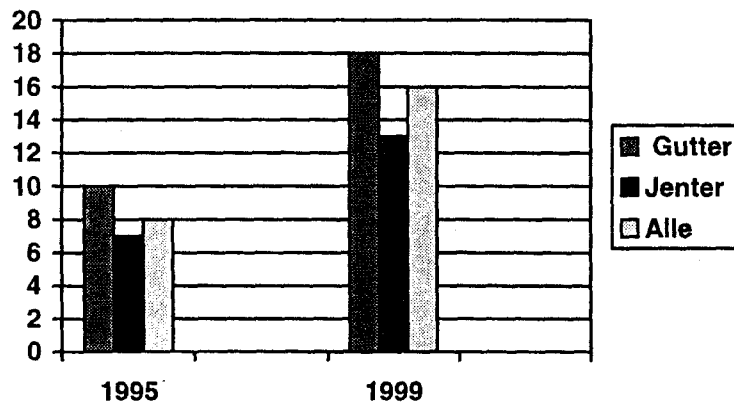
SIFAs årlige ungdomsundersøkelser viser en lavere andel som oppgir å ha drukket alkohol. Både i 1995 og 1999 var andelen 15-16 åringer i disse undersøkelsene som oppga at de hadde drukket alkohol noen gang, omkring 70 prosent. Forskjellen kan etter alt å dømme forklares ved at det i ungdomsundersøkelsene blir spurt hvorvidt de unge har drukket mer enn et par slurker av de ulike alkoholsorter, mens det i de to skoleundersøkelsene ikke ble angitt noe minste kvantum. Det kan derfor være at en del av dem som inngår i skoleundersøkelsene, bare så vidt har smakt på en eller flere alkoholsorter. Andelen som oppgir å ha drukket alkohol i løpet av de siste 12 måneder, er i overensstemmelse med en tilsvarende undersøkelse blant 10. klassinger i Bergen i 1999 (Skutle et al 1999). På samme måte som i den landsomfattende skoleundersøkelsen, var andelen som hadde drukket i løpet av de siste 12 måneder i Bergensundersøkelsen, noe høyere blant jenter enn blant gutter.

Hvor ofte drikker 15-16 åringer?

I 1995 var det åtte prosent som oppga at de *til sammen* hadde drukket alkohol *40 ganger eller mer* (figur 3). Mens det er flere jenter enn gutter som oppgir at de har drukket alkohol noen gang, er det derimot flere gutter enn jenter som oppgir at de *til sammen* har drukket 40 ganger eller mer. Sammenlignet med de andre land som deltok i den europeiske skoleundersøkelsen i 1995, var dette den laveste andelen. I Danmark, som rapporterte den høyeste andelen, oppga omkring halvparten av 15-16 åringer å ha drukket alkohol 40 ganger eller

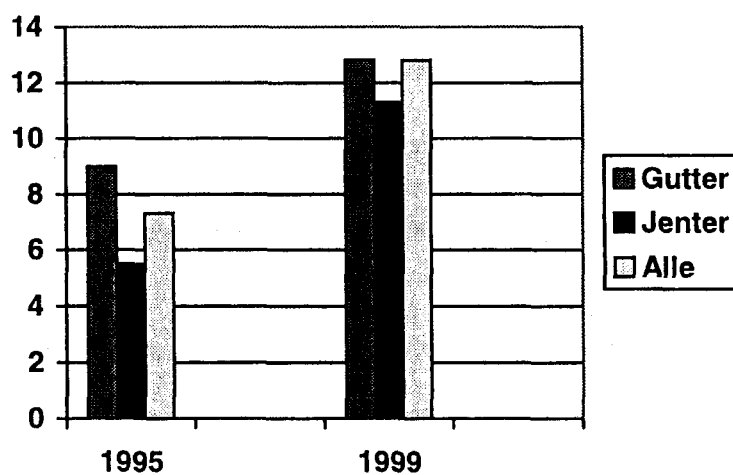
mer. I den norske 1999-undersøkelsen var imidlertid andelen som til sammen hadde drukket alkohol 40 ganger eller mer, steget til 16 prosent. Dette er omtrent den samme andel som ble rapportert fra Polen, Sverige, Finland, Ungarn, Portugal, Island, Kroatia, Slovenia og Ukraina i 1995.

Figur 3. Prosentandel blant 15-16 åringer som oppgir at de til sammen har drukket alkohol 40 ganger eller mer.

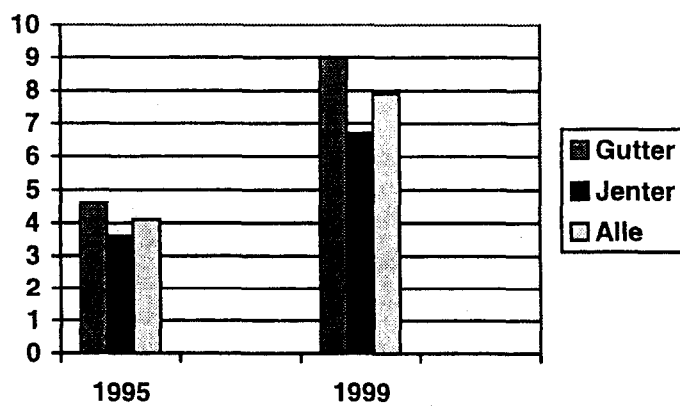


Figur 4 viser andelen av norske 15-16 åringer som oppga at de hadde drukket alkohol 20 ganger eller mer i løpet av de siste 12 måneder. Igjen er det flere gutter enn jenter som oppgir å ha drukket så ofte. Også i dette tilfelle rapporterte Norge i 1995 den laveste andelen sammenlignet med andre land som inngikk i den europeiske undersøkelsen (syv prosent). Andelen var høyest i Danmark (42 prosent). I 1999 ser vi imidlertid at det i Norge har funnet sted en klar økning, og at det nå var 13 prosent som svarte at de hadde drukket alkohol 20 ganger eller mer i løpet av de siste 12 måneder.

Figur 4. Prosentandel blant 15-16 åringer som oppgir at de har drukket alkohol 20 ganger eller mer i løpet av de siste 12 måneder.



Figur 5. Prosentandel blant 15-16 åringer som oppgir at de har drukket alkohol 6 ganger eller mer i løpet av de siste 30 dager.



At det har funnet sted en økning i 15-16 åringers bruk av alkohol ser vi også i figur 5 som viser andelen som oppgir at de har drukket alkohol *seks ganger eller mer* i løpet av *de siste 30 dager*. Det var omtrent dobbelt så mange i 1999 sammenlignet med 1995 som sa at de hadde gjort dette. Igjen er det flere gutter enn jenter som har drukket så ofte. Økningen i alkoholforbruk blant elever i siste år i ungdomsskolen kan også illustreres ved at mens det i 1995 var 46 prosent som svarte at de trodde at de fleste av vennene drakk alkohol, var den tilsvarende andelen i 1999 steget til 61 prosent.

SIFAs årlige ungdomsundersøkelser, der en beregner gjennomsnittlig årlig forbruk av alkohol, peker i samme retning. Disse viser at det har funnet sted en betydelig økning av alkoholforbruket blant så vel 15-16 åringer som blant noe eldre ungdom, i de siste par år (Skretting 2000).

Det ser ikke ut til å være noen sammenheng mellom det å drive idrett og å ha drukket alkohol i løpet av de siste 30 dager, mens det naturlig nok var flere som hadde drukket alkohol i løpet av de siste 30 dager blant dem som vanligvis var ute på fest, diskotek eller kafé sammen med venner minst en gang i uka. De som sa at de fikk gode karakterer på skolen rapporterte i mindre grad om alkoholbruk siste 30 dager enn de som sa at de fikk mindre gode karakterer.

Hva drikker 15-16 åringer?

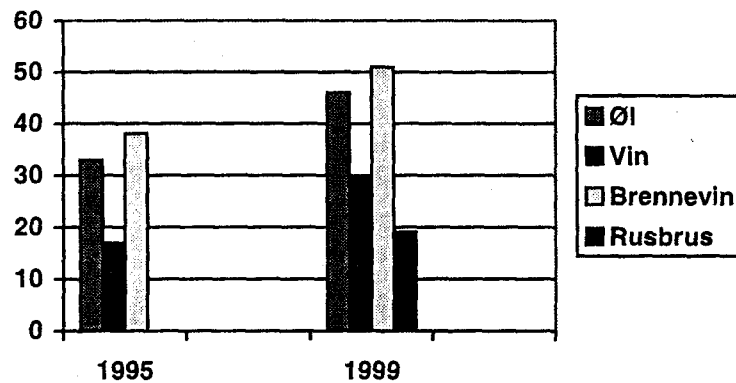
Når det gjelder alkoholbruk siste 30 dager, har vi også informasjon om hvilken type alkohol 15-16 åringene oppga at de hadde drukket uavhengig av mengde. Totalt sett finner vi at det både i 1995 og i 1999 var flest som oppga at de hadde drukket brennevin i løpet av de siste 30 dager (figur 6). I 1999 gjaldt det omkring halvparten av både gutter og jenter. Dette kan virke noe overraskende. Ut fra aldersbestemmelsene skulle det være vanskeligere for en 15-16 åring å få tak i brennevin enn svakere alkoholsorter. En kan derfor bare

komme med spekulasjoner om hvordan elever i siste klasse i ungdomsskolen får tak i brennevin. En forklaring kan være at mange i denne aldersgruppen skaffer seg tilgang på alkohol hjemmefra uten tillatelse fra foreldre. I motsetning til vin og øl som i de fleste tilfeller forbrukes samme dag som en flaske åpnes, vil mange hjem ha stående åpne flasker med brennevin og foreldre eller andre voksne følger ikke alltid med hvorvidt noe forsvinner. En annen forklaring kan være at brennevin er relativt lett å få tak i illegalt gjennom kjøp av smuglersprit eller hjemmebrent.

En tredje forklaring på hvorfor 15-16 åringer drikker brennevin framfor øl og vin, kan også være at det kan blandes med leskedrikker slik at det ikke smaker så "fremmed" som øl og vin. At brennevin utgjør en vesentlig andel av alkoholforbruket blant ungdom framgår også av SIFAs landsomfattende ungdomsundersøkelser (Skretting 2000).

At brennevin er det som de fleste unge i denne aldersgruppa har drukket, står imidlertid noe i kontrast til elevenes oppfatning av de ulike drikkesortenes tilgjengelighet. På spørsmål om hvor vanskelig de tror det vil være å få tak i de ulike typer alkohol hvis de ville ha det, svarte 91 prosent i 1999 at det ville være lett å få tak i øl, 82 prosent at det ville være lett å få tak vin og 73 prosent at det ville være lett å få tak i brennevin. Det hadde ikke skjedd noen vesentlige endringer på dette punkt fra 1995 til 1999.

Figur 6. Prosentandel av 15-16 åringer som oppgir at de har drukket øl, vin, "rusbrus" og brennevin i løpet av de siste 30 dager.



Etter at alkoholholdige leskedrikker ("rusbrus") ble introdusert på det norske markedet i 1996, har det vært til dels stor bekymring knyttet til at ungdom mer eller mindre er pekt ut som en viktig målgruppe for denne type drikk (Skretting 1998). Det er blitt sagt at "rusbrus" ville kunne bli en inngangsport til alkoholbruk for unge som ikke liker smaken av eksisterende alkoholsorter, og da spesielt for unge jenter. En kunne således tenke seg at mange unge ville begynne å drikke "rusbrus" i stedet for de tradisjonelle alkoholsorter. Som vi ser av figur 6 er det imidlertid langt færre 15-16 åringer som oppgir at de har drukket "rusbrus" i løpet av de siste 30 dager enn hva som er tilfelle med øl, vin og brennevin. Dette er et bilde som også framkommer i SIFAs ungdomsundersøkelser. Det framgår imidlertid både i skoleundersøkelsen fra 1999 og SIFAs undersøkelser, at "rusbrus" er mer utbredt blant jenter enn gutter i aldersgruppen 15-16 år (Skretting 2000).

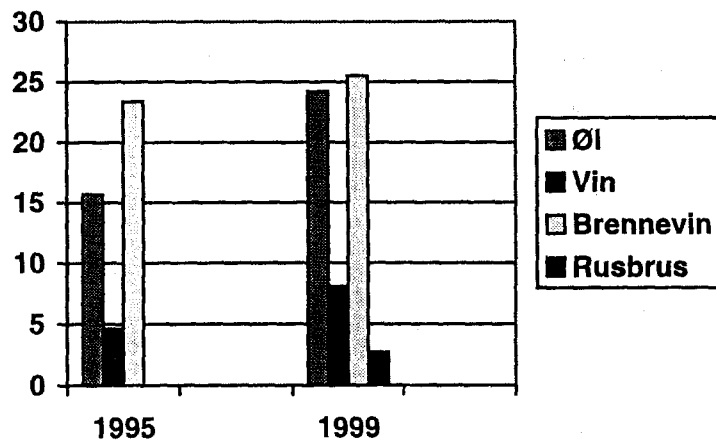
SIFAs landsomfattende ungdomsundersøkelser viste i 1999 at det i aldersgruppen 15-16 år var 38 prosent som oppga at de hadde drukket

øl i løpet av de siste fire uker, 22 prosent hadde drukket vin, 31 prosent brennevin og 14 prosent hadde drukket "rusbrus" (Skretting 2000). Også her ser vi at resultatene fra SIFAs ungdomsundersøkelser viser lavere andeler enn undersøkelsen blant 10. klassinger. Som tidligere nevnt er imidlertid ikke resultatene helt sammenlignbare, da det i de årlige ungdomsundersøkelsene blir spurt hvor vidt en har drukket mer enn et par slurker av de ulike drikkesorter, mens det i skoleundersøkelsen ikke blir definert noe slikt minste kvantum.

Hvor mye drikker 15-16 åringer?

Vanligvis blir det med utgangspunkt i data fra slike spørreskjemaundersøkelser foretatt beregninger om hvor mye den befolkningsgruppe som inngår i undersøkelsen, drikker i gjennomsnitt per år. En viktig grunn til at dette ikke er gjort i dette tilfelle, er at de fleste unge i 15-16 års alderen er i hva vi kan kalle en startfase når det gjelder å etablere alkoholvaner. De metoder en vanligvis bruker for å beregne et forbruk på årsbasis, vil derfor være forbundet med enda flere feilkilder enn dem vi vanligvis må ta i betraktning. Vi har imidlertid informasjon om hvor mye elevene oppga at de hadde drukket av de ulike drikkesortene sist de drakk alkohol.

Figur 7. Prosentandel blant 15-16 åringer som oppga at de hadde drukket mer enn 1 liter øl, 1 liter "rusbrus, 1/2 flaske vin og/eller 10 cl brennevin sist de drakk alkohol.



At det har skjedd en økning i ungdoms alkoholforbruk viser seg ikke bare i at flere 15-16 åringer har drukket og at de i 1999 rapporterer at de drikker oftere enn hva som var tilfelle i 1995 (figur 6). Det framkommer også i svar på spørsmål om hvor mye de hadde drukket av de ulike drikkesorter sist de drakk alkohol. Som det framgår av figur 7 var det en større andel i 1999 enn i 1995 som hadde drukket mer enn en liter øl, en halv flaske vin og/eller 10 cl brennevin sist de drakk alkohol. Det er flere gutter enn jenter som oppga å ha drukket mer enn en liter øl ved siste drikkesituasjon. For de andre drikkesortene var det ingen klare kjønnsforskjeller.

Debutalder for alkohol

Fra gammelt av utgjorde konfirmasjonen et symbolsk skille mellom barn og voksenalder. I mange miljøer ble det således legitimt - i alle fall for gutter - å drikke alkohol i 14 års alderen. Selv om det vel ikke lenger er den samme forbindelsen mellom konfirmasjon og bruk av alkohol, er det likevel mye som tyder på at det er i denne alderen mange drikker alkohol for første gang (tabell 4). I tråd med at det i 1999-undersøkelsen var en større andel 15-16 åringer som hadde brukt alkohol enn det vi fant i 1995, var også andelen som første gang hadde drukket de ulike drikkesortene ved henholdsvis 13, 14 og 15 år større. Det ser videre ut til at det er en større andel av gutter enn jenter som har drukket alkohol før de har fylt 14 år. Jentene tar imidlertid igjen noe av det "forsømte" når de blir litt eldre. Dermed blir gjennomsnittsalder for første gangs bruk av de ulike alkoholsortene ikke nevneverdig forskjellig for gutter og jenter. Selv om det er flere som oppgir at de har brukt alkohol i 1999 enn i 1995, er imidlertid ikke den gjennomsnittlige debutalder blant dem som har drukket de ulike drikkesortene, gått ned med mer enn 0,1 år (tabell 5). Den gjennomsnittlige debutalder i skoleundersøkelsen er lavere for alle drikkesorter enn det som framkommer i SIFAs landsomfattende ungdomsundersøkelser i aldersgruppen 15-16 år, noe som etter alt å dømme har sammenheng med at det er en større andel 16-åringer som inngår i de årlige ungdomsundersøkelsene enn i skoleundersøkelsen. De 16 åringer som har drukket de ulike alkoholsorter for første gang etter at de fylte 16 år, bidrar således til at gjennomsnittlig debutalder blir høyere i de årlige ungdoms-undersøkelsene.

Tabell 4. Alder for første gangs bruk av ulike alkoholsorter blant gutter og jenter, kumulativ andel i prosent.

	1995			1999		
	-13 år	14 år	15 år	-13 år	14 år	15 år
Gutter						
Øl	35	52	65	43	60	73
Vin	28	43	56	32	50	65
Brennevin	17	36	58	23	43	63
Jenter						
Øl	25	45	60	34	58	73
Vin	20	39	57	27	51	70
Brennevin	13	35	56	17	41	65
Alle						
Øl	30	48	62	38	59	73
Vin	24	41	56	30	51	67
Brennevin	15	35	57	20	42	64

Tabell 5. Gjennomsnittsalder for første gangs bruk av ulike drikkesorter:

	Øl	Vin	Brennevin
1995	13,4 år	13,6 år	14,0 år
1999	13,3 år	13,5 år	13,9 år

Hvor drikker 15-16 åringer?

For å få et bilde av i hvilke sammenhenger 15-16 åringer drikker alkohol, ble elevene bedt om å oppgi hvor de hadde oppholdt seg sist de drakk. I og med at foreldre og andre voksne stort sett vil være noe tilbakeholdne med å servere alkohol til 15-16 åringer og

alkoholbestemmelsene tilsier at de heller ikke får servering på skjenkesteder, må en kunne anta at de fleste i denne aldersgruppen drikker sammen med jevnaldrende i situasjoner der det ikke er voksne omsorgspersoner til stede. Det var for eksempel 80 prosent i undersøkelsen blant 10. klassinger i Bergen som oppga at de hadde drukket alkohol uten at det var voksne til stede (Skutle et al 1999). Som det framgår av tabell 6, oppga den største gruppen at de ved siste drikketilfelle hadde drukket hjemme hos andre. Det er grunn til å tro at dette i stor grad dreier seg om såkalte "hjemme alene fester". Økningen fra 1995 til 1999 kan tyde på at det både er blitt mer vanlig med slike sammenkomster og at det er blitt mer vanlig å drikke alkohol i slike sammenhenger. Når det gjelder dem som oppga at de ved siste drikkeanledning drakk hjemme hos seg selv, vet vi ikke om dette dreier seg om situasjoner der de var sammen med jevnaldrende eller om de fikk alkohol av foreldre eller andre foresatte i forbindelse med måltid eller lignende.

At en relativt stor gruppe oppga at de drakk i "friluft" ved siste drikkeanledning (i park, på gata) må sees i sammenheng med de begrensninger som tross alt finnes for hvor 15-16 åringer kan drikke alkohol og at ungdomsgrupper blant annet av den grunn, samles utendørs når de skal drikke. Det er også en relativt stor gruppe som oppga at de siste gang drakk på diskotek. Det framgår imidlertid ikke hvorvidt det var snakk om et offentlig diskotek der de hadde fått kjøpt alkohol, eller om det dreide seg om et mer eller mindre lukket arrangement (skolediskotek, ungdomsklubb o.l.) der det ble drukket "på si". Trolig er det snakk om begge deler. Som ventet var det bare en liten gruppe som oppga at de hadde drukket på bar/pub/restaurant sist de drakk. Det kan ellers være verd å merke seg at det ikke ser ut til å være noen nevneverdig forskjell mellom gutter og jenter når det gjelder hvor de drikker alkohol.

Tabell 6. Svar på spørsmålet "Hvor var du sist du drakk alkohol?"
Andel i prosent.¹

	1995	1999
Har aldri drukket	21	15
Hjemme	17	18
Hjemme hos andre	44	57
Ute på gata, stranda, i park, o.l.	15	22
På bar eller pub	3	4
På diskotek	11	13
På restaurant	2	2

Beruselse

Å drikke seg beruset eller "full" inngår som et viktig element i mange nordmenns alkoholbruk. Dette gjelder ikke minst for ungdom. I norsk språkbruk vil betegnelse beruset og "full" for de fleste representere ulike stadier uten klare grenser. Hva som legges i å være "full" vil derfor etter all sannsynlighet variere fra person til person. Noen vil si at de har vært "fulle" når de har kjent en liten antydning til beruselse, mens andre vil bruke betegnelsen "full" først når de har opplevd en sterk beruselse. Det kan også tenkes at det er forskjeller mellom kjønnene på hvorvidt de oppfatter seg som "fulle" eller ikke når de har drukket. Det er derfor ikke entydig hvordan vi skal fortolke opplysninger 15-16 åringer gir om hvorvidt de har vært fulle eller ikke. Når det i denne undersøkelsen er valgt å bruke begrepet "full" og ikke beruset som er vanlig i andre norske undersøkelser, har det først og fremst sammenheng med termen som er brukt i det internasjonale spørreskjemaet (been drunk). Betegnelsen "full" i

¹ Hvis drukket på mer enn ett sted siste gang, skulle alle stedene oppgis.

forbindelse med alkohol er etter alt å dømme også en mer vanlig betegnelse blant 15-16 åringer enn "beruset".

Tabell 7. Antall ganger vært "full" henholdsvis noen gang, i løpet av siste 12 måneder og i løpet av siste 30 dager, andel i prosent.

	Noen gang			Siste 12 mnd			Siste 30 dager	
	1-5	6-19	20+	1-5	6-9	10+	1-5	6+
1995	25	19	10	29	10	11	28	2
1999	26	22	16	30	12	16	35	4

Også når det gjelder beruselse viser svarene at det har skjedd en klar økning fra 1995 til 1999. I 1995-undersøkelsen var det 54 prosent av 15-16 åringer som sa at de hadde vært "fulle" en eller flere ganger og 29 prosent mer enn fem ganger (tabell 7). I 1999 var andelen som sa at de hadde vært fulle noen gang, steget til 64 prosent og 38 prosent oppga at dette hadde skjedd mer enn fem ganger. Dette tilsvarer det vi finner i samme aldersgruppe i SIFAs landsomfattende spørreskjemaundersøkelse blant ungdom i 1999. Den tidligere refererte undersøkelsen blant 10. klassinger i Bergen, viste at 60 prosent av 10. klassingene hadde vært beruset i løpet av siste seks måneder (Skutle et al 1999).

At flere 15-16 åringer rapporterer at de har vært fulle i 1999-undersøkelsen enn hva som var tilfelle i 1995, gjenspeiles naturlig nok også i andelen som oppgir å ha vært full ulike antall ganger i løpet av siste 12 måneder og i løpet av siste 30 dager (tabell 7). Mens halvparten oppga å ha vært fulle i løpet av de siste 12 måneder i 1995, gjaldt dette nesten 60 prosent i 1999. Andelen som oppga å ha vært fulle i løpet av de siste 30 dager, steg fra 30 prosent i 1995 til 39 prosent i 1999. Mens det i 1995 ikke var noen forskjell mellom gutter

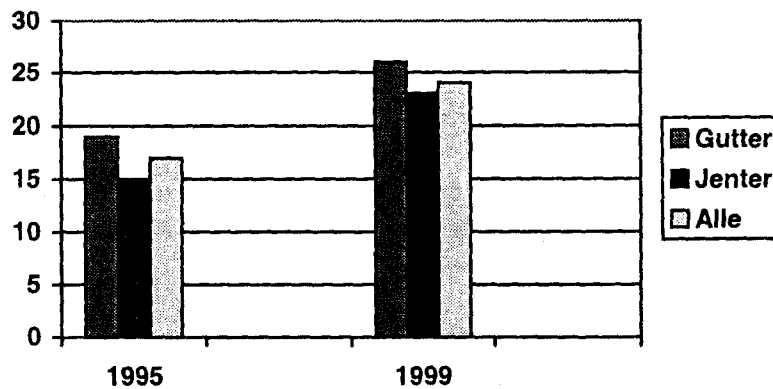
og jenter på hvor mange ganger de etter egen oppfatning noen gang hadde vært "fulle", gjaldt det i 1999 klart flere jenter enn gutter. I 1995 var det heller ikke noen forskjell mellom gutter og jenter på hvorvidt de oppga at de hadde vært fulle i løpet av de siste 12 månedene, i 1999 var det imidlertid igjen klart flere jenter enn gutter. Det samme gjaldt hvorvidt de oppga å ha vært fulle i løpet av de siste 30 dager.

Tabell 8. Alder "full" første gang, kumulativ andel i prosent

	-13 år	14 år	15 år
1995	12	30	52
1999	17	40	62

Som man kunne forvente oppgir de fleste som har vært "fulle", at dette skjedde første gang da de var i 14-15 års alderen (tabell 8). I tråd med at flere oppgir at de har vært fulle i 1999 enn hva som var tilfelle i 1995, har andelen som var full første gang på forskjellige alderstrinn, også økt. Mens det i 1995 ikke var noen nevneverdig forskjell mellom gutter og jenter når det gjelder hvor gamle de var første gang de var fulle, var det i 1999 flere gutter enn jenter som oppga at de var fulle første gang da de var 13 år eller yngre. Selv om flere jenter enn gutter i 15-16 års alderen oppgir at de drikker seg fulle, synes det likevel som det er flere gutter enn jenter som drikker seg fulle første gang i svært ung alder.

Figur 8. Prosentandel som har drukket fem eller flere drinker på en gang, tre ganger eller mer i løpet av de siste 30 dager.



Foruten spørsmål om hvorvidt elevene i ungdomsskolens avgangsklasse hadde vært fulle i ulike tidsrom, ble det også stilt spørsmål om hvor mange ganger de eventuelt hadde drukket fem drinker eller mer om gangen i løpet av de siste 30 dager². I 1995 var det 37 prosent som oppga at de *noen gang* hadde gjort dette, mens den tilsvarende andelen i 1999 var steget til 50 prosent. Det var ingen forskjell mellom gutter og jenter.

En relativt stor andel oppga også at de hadde hatt flere drikkesituasjoner i løpet av de siste 30 dager der de hadde drukket fem drinker eller mer. Som det framgår av figur 8 var det 17 prosent i 1995 som hadde drukket fem drinker eller mer på en gang *tre ganger eller mer*. Sammenlignet med andre land i Europa viste undersøkelsen i 1995 at norske 15-16 åringer befant seg i den gruppen som oftest drakk et såpass stort kvantum alkohol om gangen. Land som

² En drink ble definert som en flaske øl, ett glass vin, et lite glass brennevin eller en utblandet drink.

rapporterte om en høyere andel var Finland, Italia, Storbritannia, Danmark og Irland.

I 1999 var andelen som hadde drukket fem eller flere drinker om gangen, tre ganger eller mer i løpet av de siste 30 dager, steget til 24 prosent. Det var ingen klar forskjell mellom gutter enn jenter.

Som mye annen atferd er også alkoholbruk influert av hva andre gjør. På spørsmål om hvor mange av 15-16 åringeres venner de trodde drakk seg full minst en gang i uka, var det i 1995 syv prosent som svarte at dette gjaldt de fleste eller alle, mens den tilsvarende andelen i 1999 var 14 prosent. Det er med andre ord flere unge i 1999 enn i 1995, som rapporterer om ukentlig beruselse i vennekreisen.

Opplevde problemer knyttet til alkohol

Som nevnt er beruselse etter alt å dømme en sentral grunn til at ungdom i Norge drikker alkohol. Beruselse øker imidlertid sannsynligheten for skader og sosiale problemer relatert til alkohol. For ungdom vil slike problemer på den ene siden dreie seg om ulike typer ulykker, voldsepisoder og uønskede seksuelle situasjoner, samt at de fleste 15-16 åringer også vil kunne få problemer i forhold til foresatte og kanskje også skole hvis de drikker større mengder alkohol. Tabell 9 forteller hvor stor andel som rapporterte at de hadde opplevd ulike typer problemer i forbindelse med at de hadde drukket. Problemer som oftest forekommer, ser ut til å være at man har fått skade på klær og gjenstander, at man har kommet opp i krangel, mistet verdisaker eller at man har fått problemer i forhold til foreldre.

Som vi har sett tidligere, tyder alle data på at elever ved utgangen av ungdomsskolen drikker mer i 1999 enn hva de gjorde i 1995. Det er også flere som oppgir at de har vært fulle. Ut fra dette skulle en forvente at det hadde skjedd en økning i andelen som rapporterte at de

hadde opplevd ulike typer problemer som følge av alkoholbruk. De fleste endringer som har funnet sted fra 1995 til 1999, går imidlertid i motsatt retning. Det er eksempelvis klart færre i 1999 enn i 1995 som har opplevd krangel i forbindelse med de har drukket alkohol, likeledes er det færre som har opplevd problemer i forhold til venner og foreldre.

Tabell 9. Prosentandel som har kommet opp i ulike typer problemer på grunn av at de har drukket alkohol.

	1995	1999
Krangel	26	19
Slagsmål	9	9
Problemer i forhold til foreldre	18	15
Problemer i forhold til venner	13	8
Problemer i forhold til lærere	2	2
Skade på klær og gjenstander	26	25
Mistet penger eller verdisaker	14	15
Blitt utsatt for ran eller tyveri	1	2
Ulykke	4	4
Fått problemer med politiet	6	5
Hatt samleie uten prevensjon	10	7

Hva skjer når en drikker?

De fleste, enten det er barn, unge eller voksne, har formeninger om alkoholens virkninger uavhengig av om de selv drikker alkohol eller ikke. Hva den enkelte vet, mener eller tror om hvordan alkoholen innvirker på for eksempel egen helse og atferd, vil foruten kunnskap også være basert på ulike former for tro eller oppfatning. Dette

gjelder kanskje spesielt når det gjelder barn og ungdom (Natvig Aas 1995).

Hvilke forestillinger kan så 15-16 åringer tenkes å ha om hva som vil kunne skje med dem hvis de drikker alkohol? I spørreskjemaet ble det listet opp en del vanlige oppfatninger om virkninger av alkohol og elevene ble bedt om å angi hvor sannsynlig de trodde det ville være at noe av det som ble nevnt, ville skje med dem hvis de drakk.

Tabell 10. "Hvor sannsynlig tror du det vil være at de ting vi nevner her vil skje med deg hvis du drakk alkohol?" Andel i prosent som svarte "svært sannsynlig" eller "sannsynlig".

	1995	1999
"Positive" virkninger		
Vil få det gøy	71	80
Vil føle meg glad	65	79
Vil være mer vennlig og åpen	50	53
Vil føle meg mer avslappet	47	47
Vil glemme problemene mine	43	46
"Negative" virkninger		
Vil få bakrus	54	51
Vil bli dårlig	45	43
Vil komme til å gjøre noe jeg vil angre	43	44
Vil få problemer med helsa	22	22
Vil komme i trøbbel med politiet	12	15
Vil ikke greie å slutte å drikke	11	11

En må kunne gå ut fra at unge jevnt over har en positiv oppfatning av hva som sannsynligvis vil skje med dem hvis de drikker alkohol.

Dette bekreftes av tabell 10, som viser andelen i prosent som svarte at de trodde det ville være "svært sannsynlig" eller "sannsynlig" at de ville oppleve de nevnte virkningene. Utsagnene er delt inn i hva vi kan kalle positive og negative følger av å drikke alkohol. Blant de antatt positive følger, var det flest som mente det var sannsynlig at de ville få det gøy, føle seg glad og bli mer åpne og vennlige. Det har vært en klar økning i andelen som sier dette fra 1995 til 1999. Videre var det flere i 1999 enn i 1995 som trodde at det var sannsynlig at de ville glemme sine problemer hvis de drakk alkohol og det var færre som sa at de trodde de vil få bakrus.

Stort sett var det liten forskjell mellom gutter og jenter. Det var imidlertid noen flere jenter enn gutter som mente det var sannsynlig at de ville føle seg mer glade og at de ville være mer åpne og vennlige hvis de drakk. Videre var det flere gutter enn jenter som mente det var sannsynlig at de ville få problemer med politiet hvis de drakk alkohol.

Det kan med andre ord se ut til at en viktig grunn for 15-16 åringer til å drikke alkohol, er forventninger om å ha det morsomt og være glad. Parallelt med at unge i 15-16 års alderen ser ut til å drikke alkohol oftere og i større mengder enn tidligere, har også andelen som har slike forventninger til alkoholbruk steget fra 1995 til 1999. At mer enn halvparten mener de vil oppleve bakrus hvis de drikker, har etter alt å dømme sammenheng med måten de unge drikker på. I noen grad kan det også ha sammenheng med det mange vil kalle en stereotyp oppfatning av rusens sentrale plass i den nordiske drikkekultur.

Tabell 11. Oppfatning av risiko for å pådra seg skader ved ulike drikkemønstre, andel i prosent.

	1-2 drinker nesten hver dag			4-5 drinker nesten hver dag			5 + drinker et par ganger hver helg		
	Ingen/ liten risiko	Mod- erat risiko	Stor risiko	Ingen/ Liten risiko	Mod- erat risiko	Stor risiko	Ingen/ liten risiko	Mod- erat risiko	Stor risiko
1995	19	43	34	3	17	77	24	42	29
1999	24	42	30	6	21	71	33	42	21

15-16 åringene ble også bedt om å vurdere risiko for at folk pådrar seg fysiske eller andre skader ved ulike drikkemønstre. Også her ser vi at elever i ungdomsskolens avgangsklasser har utviklet et mer "positivt" forhold til alkohol, ved at de i mindre grad vurderte at det er risiko for skader i forbindelse med å drikke alkohol i 1999 enn hva som var tilfelle i 1995 (tabell 11). Mens det i 1995 var 19 prosent som mente det var liten eller ingen risiko for skade knyttet til å drikke 1-2 drinker daglig, var denne andelen som mente dette i 1999 steget til 24 prosent. Det var med andre ord flere i 1999 enn i 1995 som mente det ikke var forbundet med risiko for skader å drikke 1-2 drinker nesten daglig

Ved en drikkefrekvens på 4-5 drinker hver dag var det et stort flertall som mente det var stor risiko for fysisk eller annen skade, både i 1995 og i 1999, selv om det også her har skjedd en viss forskyvning i aksepterende retning. Det var klart flere jenter enn gutter som mente det var stor risiko for skade forbundet med å drikke alkohol daglig, enten det dreide seg om 1-2 eller 4-5 drinker hver dag.

Når det gjaldt et drikkemønster som mer ligner på det tradisjonelt nordiske - 5 drinker eller mer en til to ganger hver helg - ser vi at de unge også her har utviklet en mer "liberal" holdning. Andelen som

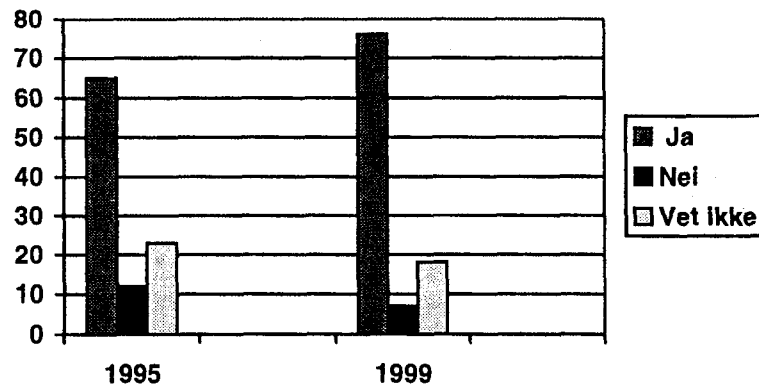
vurderte at det var liten eller moderat risiko for skade ved et slikt drikkemønster, var 24 prosent i 1995, mens den i 1999 var økt til 33 prosent. I dette tilfelle var det ingen forskjell mellom gutter og jenter.

Som vi har sett i det foregående, viser undersøkelsen at elever i ungdomsskolens avgangsklasse på alle måter vurderer alkohol i mer positive termer i 1999 enn hva som var tilfelle i 1995. Det er flere som drikker, de drikker oftere, flere har positive holdninger til virkningene av alkohol samtidig som det er færre som vurderer alkohol som skadelig. Det er vanskelig å finne noen forklaring på denne utviklingen utover at det synes å være en generell trend som også gjenspeiler seg i andre undersøkelser.

Framtidig alkoholbruk

Det ble stilt spørsmål til 15-16 åringene om hvorvidt de trodde de ville komme til å drikke alkohol når de var i 25 års alderen. Som det framgår av figur 9, svarte 76 prosent ja til dette i 1999, mens 18 prosent var usikre. Det var ikke flere enn syv prosent som svarte nei. Det var ingen forskjell mellom gutter og jenter når det gjelder tanker om framtidig alkoholbruk. Andelen som trodde at de ville være alkoholbrukere ved 25 års alder, viste en klar økning fra 1995. Det var da 65 prosent som svarte ja, 23 prosent var usikre, mens 12 prosent svarte nei.

Figur 9. Tror du at du kommer til å drikke alkohol når du er i 25 års alderen? Andel i prosent



At en 15-16 åring har drukket alkohol noen gang, innebærer ikke nødvendigvis at bruk av alkohol blir etablert som en regelmessig vane. Selv om det, som tidligere nevnt, var omkring 85 prosent som i 1999 oppga at de hadde drukket alkohol noen gang, betyr ikke dette at alle disse tenker at de kommer til å være alkoholbrukere i framtida. Motsatt vil selvsagt en del som ennå ikke har drukket, bli brukere av alkohol når de blir eldre. Eksempelvis var det i 1999 - 30 prosent av dem som oppga at de hadde drukket alkohol noen gang, som svarte at de *ikke* trodde de kom til å drikke alkohol når de var i 25 års alderen. 18 prosent av dem som hadde drukket i løpet av de siste 12 måneder og seks prosent av dem som hadde drukket i løpet av de siste 30 dager, trodde at de ikke kom til å drikke når de var i 25 års alderen. På den andre siden var det en tredjedel av dem som ennå ikke hadde drukket, som sa at de trodde de ville gjøre det når de var i 25 års alderen.

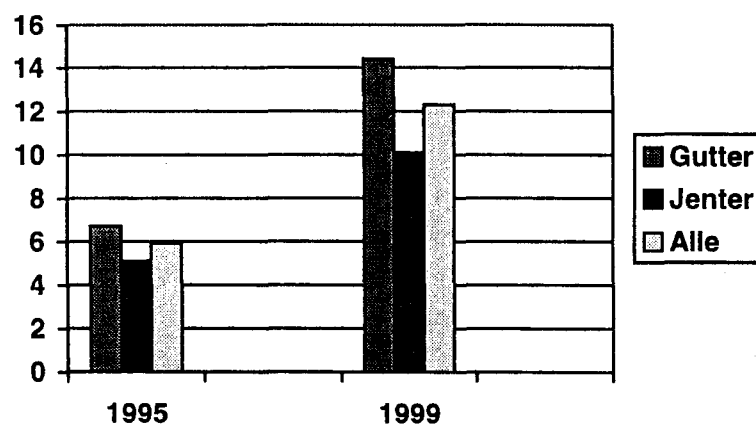
Bruk av cannabis

Alle undersøkelser om bruk av rusmidler viser at cannabis (hasj og marihuana) er det mest utbredte av de illegale narkotiske stoffene i Norge. SIFAs årlige undersøkelser om bruk av rusmidler blant ungdom, viser også at det i siste halvdel av 1990-tallet har vært en klar økning i andelen unge som oppgir at de har brukt hasj eller marihuana (Skretting 2000). I de siste par år oppgir omkring 18 prosent av norsk ungdom i alderen 15-20 år at de **noen gang** har brukt hasj eller marihuana. Tilsvarende undersøkelser i Oslo som er foretatt årlig siden 1968, viser imidlertid at utviklingen har gått noe i bølger. Mens andelen 15-20 åringer som hadde brukt cannabis noen gang, var i overkant av 20 prosent på 1980-tallet, var det en nedgang til omkring 18 prosent i første halvdel av 1990-tallet. I de senere år har det igjen vært en klar økning og andelen 15-20 åringer i Oslo på slutten av 1990-tallet som oppgir at de noen gang har brukt cannabis, ligger i overkant av 25 prosent.

At cannabisstoffene på en eller annen måte er kjent for ungdom flest, gjenspeiles i at så godt som alle (95 prosent) som deltok i de landsomfattende skoleundersøkelsene blant elever i ungdomsskolens avgangsklasse, både i 1995 og 1999 sa at de hadde hørt om hasj eller marihuana. Andelen som oppga at de hadde brukt hasj eller marihuana **noen gang** har imidlertid økt. I 1995 var det 5,9 prosent som oppga at de hadde brukt cannabis noen gang. Sammenlignet med andre land som dette året inngikk i den europeiske skoleundersøkelsen, var Norge blant de land som hadde den lavest andelen (Hibell et al 1997). I 1999 var imidlertid andelen norske 10.klassinger som oppga at de hadde bruk cannabis noen gang, økt til 12,3 prosent (figur 10). Dette er noe høyere enn det vi finner i SIFAs landsomfattende ungdomsundersøkelse fra 1999, der den tilsvarende andelen i aldersgruppen 15-16 år var 9,4 prosent. Andelen i skole-

undersøkelsen i 1999 er imidlertid lavere enn den tidligere nevnte undersøkelsen blant 10. klassinger i Bergen, der det var hele 23 prosent som oppga at de hadde brukt cannabis noen gang (Skutle et al 1999). Selv om det kan være grunn til å tro at det er relativt flere unge i de større byene enn det vi finner på landsbasis som har erfaring med narkotiske stoffer, er det vanskelig å finne noen forklaring på den høye andelen blant 10.klassinger i Bergen. Til sammenligning har den tilsvarende andelen i aldersgruppen 15-16 år i det spesielle Oslo-utvalget som inngår i SIFAs årlige ungdomsundersøkelse, i de siste to år ligget på omkring 16 prosent.

Figur 10. Prosentandel blant gutter og jenter som oppgir at de har brukt cannabis noen gang.

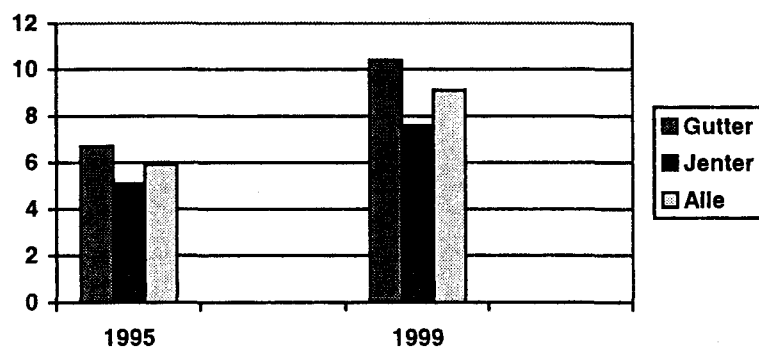


Som det framgår av figur 10 er det en høyere andel blant gutter enn blant jenter som oppgir at de har brukt cannabis. Dette er noe vi også finner i de andre undersøkelsene som er referert.

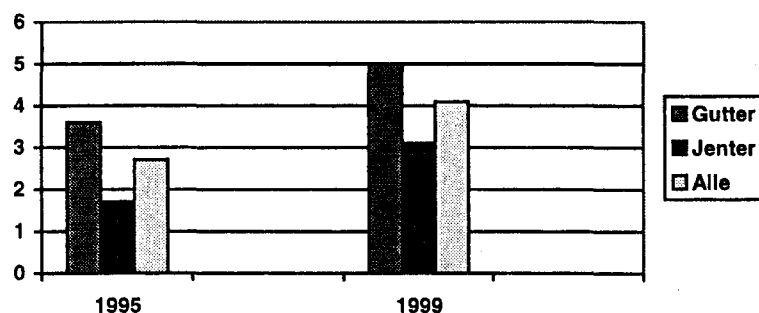
Når slike undersøkelser presenteres, er det viktig å understreke at 15-16 åringer som har brukt cannabis en gang eller to, ikke nødvendigvis fortsetter å bruke stoffet. Det gir med andre ord ikke noe bilde av andelen som er det vi gjerne kaller stoffmisbrukere. For mange vil det dreie seg om det vi kan kalle eksperimenterende bruk. I den landsomfattende skole-undersøkelsen i 10. klasse i 1999 var således andelen som sa at de hadde brukt cannabis mer enn fem ganger 5,4 prosent, den tilsvarende andelen i 1995 var 1,8 prosent. De fleste undersøkelser tilsier at flertallet av dem som har brukt hasj eller marihuana noen få ganger, ikke blir regelmessige brukere (Pedersen 1998). Det er imidlertid vanskelig å si sikkert hvor mange av 10. klassingene i 1999 som i framtida vil komme til å bruke cannabis mer regelmessig.

Figur 11 og 12 viser andelen som oppgir å ha brukt cannabis, henholdsvis i løpet av de siste 12 måneder (4,7 prosent i 1995 og 9,1 prosent i 1999) og i løpet av de siste 30 dager (2,7 prosent i 1995 og 4,1 prosent i 1999). Naturlig nok ser vi at det også her har vært en økning fra 1995 til 1999. At det er en større andel av 15-16 åringer i dag enn for få år siden som på ulike måter har kontakt med cannabis, kan også illustreres ved at mens det i 1995 var 82 prosent som oppga at de **ikke** hadde noen venner som brukte cannabis, var denne andelen i 1999 redusert til 64 prosent.

Figur 11. Prosentandel blant gutter og jenter som har brukt cannabis i løpet av de siste 12 måneder.



Figur 12. Prosentandel blant gutter og jenter som oppgir å ha brukt cannabis i løpet av de siste 30 dager.



Det å ha brukt cannabis ser ut til å henge noe sammen med fritidsaktiviteter og "skoleflinkhet". Det var således flere som hadde brukt cannabis blant dem som ikke var aktive i noen form for idrett

enn blant dem som drev noe idrett. Det var også en større andel som hadde brukt cannabis blant dem som var ofte ute på fest o.l. med venner, enn blant dem som sjelden eller aldri var det. Likeledes var det en klart større andel som hadde brukt cannabis blant dem som oppga at de fikk dårlige karakterer på skolen enn blant dem som fikk gode karakterer.

Tilgjengelighet

Som tidligere nevnt er cannabis det mest utbredte av de illegale rusmidlene i Norge. Mens det tidligere først og fremst var i de større byene en fant hasj eller marihuana, er det mye som tyder på at det etter hvert er mulig å få tak i cannabis over hele landet. Eksempelvis er det i de siste år gjort beslag i alle landets 54 politidistrikt (Kriminalpolitisentralen 1999). På spørsmål i SIFAs årlige undersøkelser i aldersgruppen 15-20 år, om hvorvidt en vil kunne klare å skaffe seg hasj i løpet av 2-3 dager hvis en ønsket å prøve dette stoffet, svarte litt over halvparten bekreftende på begynnelsen av 1990-tallet, mens opp i mot 70 prosent svarte ja til dette i 1999.

At ungdom mener at det er større tilgjengelighet på hasj og marihuana på slutten av 1990 tallet enn bare for noen få år siden, bekreftes også av undersøkelsen blant elever i ungdomsskolens avgangsklasse. Mens det i 1995 var 25 prosent som svarte at de mente det var nokså lett eller svært lett å få tak i cannabis dersom de ville ha det, var andelen i 1999 steget til 38 prosent. Tilsvarende gikk andelen som svarte at det ville være umulig å få tak i cannabis ned fra 16 prosent i 1995 til 9 prosent i 1999.

Holdning til cannabis

Selv om andelen 15-16 åringer som har erfaring med bruk av cannabis, ser ut til å ha økt i de senere år, og nesten 40 prosent i 1999 oppga at de lett kunne få tak i hasj eller marihuana, er det likevel lite som tyder på at det store flertallet av elever i 10. klasse har det vi kan kalle et aksepterende eller liberalt forhold til bruk av dette stoffet. Som det framgår av tabell 12 sier for eksempel omkring 90 prosent at de misliker at folk bruker cannabis regelmessig, mens det er noe større aksept for mer tilfeldig bruk. I tråd med at flere i ungdomsskolens avgangsklasse selv hadde brukt cannabis i 1999 enn hva som var tilfelle i 1995, var imidlertid også andelen som sa at de mislikte ulike bruksmønstre gått klart ned (tabell 12). Det ser ut til at jenter er noe mer restriktive i sitt syn på bruk av cannabis enn gutter, noe som etter alt å dømme henger sammen med at det er flere gutter enn jenter som har brukt cannabis (jmf figur 10-12).

Tabell 12. Prosentandel som sa at de "misliker" eller "misliker sterkt" at folk:

	1995	1999
Prøver cannabis en gang eller to	84	75
Røyker cannabis av og til	88	82
Røyker cannabis regelmessig	93	89

På samme måte som ved røyking og bruk av alkohol, ble 15-16 åringene også bedt om å vurdere risiko for skade ved ulike bruksmønstre for cannabis. Naturlig nok mente de fleste at risikoen for skader øker jo oftere folk bruker stoffet. I 1999 var det således nesten 30 prosent som sa at de antar det er stor risiko for skader hvis folk prøver cannabis en gang eller to, litt over 40 prosent mente risikoen for skade var stor hvis folk røyker cannabis av og til, mens

nesten 80 prosent mente at risikoen for skader var stor ved regelmessig bruk (tabell 13).

Også når det gjelder vurdering av risiko for skader i forbindelse med bruk av cannabis, ser det ut til at jenter er mer skeptiske enn gutter. Videre er det klart færre i 1999 enn i 1995 som vurderer at det er stor risiko knyttet til bruk av hasj eller marihuana. At ungdom har utviklet et noe mer liberalt syn på bruk av cannabis, er også noe som framgår av SIFAs ungdomsundersøkelser (Skretting 2000). Eksempelvis har andelen blant 15-20 åringer i Norge som kunne tenke seg å prøve hasj hvis det ikke var fare for å bli arrestert av politiet, økt fra i underkant av seks prosent på begynnelsen av 1990-tallet til 13-14 prosent i de siste par år (Skretting 2000).

Tabell 13. Antatt risiko for at folk pådrar seg skader ved å røyke cannabis på følgende måter. Andel i prosent.

	Prøver cannabis en gang eller to			Røyker cannabis av og til			Røyker cannabis regelmessig		
	Ingen/ liten risiko	Mod- erat risiko	Stor risiko	Ingen/ liten risiko	Mod- erat risiko	Stor risiko	Ingen/ liten risiko	Mod- erat risiko	Stor risiko
1995	32	27	36	11	34	49	2	8	87
1999	37	29	28	16	37	42	4	13	78

Andre narkotiske stoffer

Generelt sett viser undersøkelser om bruk av rusmidler blant ungdom at såkalte "harde" stoffer som heroin, amfetamin o.l. har en begrenset utbredelse (Skretting 2000). I og med at tallene er små, knytter det seg også relativt sett større grad av usikkerhet til dem enn hva som er tilfelle med opplysninger om rusmidler som er mer utbredt. De tallene vi presenterer må derfor tolkes med forsiktighet.

Prosentandelen som sa at de noen gang har brukt de ulike stoffene framgår av tabell 14. Foruten cannabis som vi har omtalt tidligere, er det amfetamin og ecstasy som har den høyeste brukerandelen. Det kan ellers være grunn til å merke seg at resultatene fra skoleundersøkelsen ikke gir grunnlag for å si at bruken av ecstasy er sterkt økende blant 15-16 åringer, slik det ofte framstilles i ulike medier. I 1999 var andelen som oppga at de hadde brukt ecstasy noen gang 2,5 prosent, mens den tilsvarende andelen i 1995 var på to prosent.

Tabell 14. Andel i prosent som noen gang har brukt ulike narkotiske stoffer

	1995	1999
Amfetamin	1,1	2,6
Heroin	1,2	1,2
LSD	0,9	1,5
Kokain	0,9	1,3
Ecstasy	2,0	2,5
Tatt stoff med sprøyte	0,9	0,7

Som nevnt innledningsvis inneholdt undersøkelsen også et spørsmål om det oppdiktete stoffet "relewin". Det var 0,4 prosent som svarte

at de noen gang hadde brukt "relewin". I lys av dette kan det på den ene siden tenkes at noen av elevene også har "skrytt" på seg bruk av andre narkotiske stoffer. På den andre siden kan det også tenkes at noen som faktisk har brukt et av de nevnte stoffene, ikke har ønsket å oppgi dette.

Selv om bruken av andre narkotiske stoffer enn cannabis er svært begrenset, er det mye oppmerksomhet om narkotika, og det ser ut til at de fleste 15-16 åringer har hørt om de ulike stoffene. Eksempelvis var det over 90 prosent både i 1995- og i 1999-undersøkelsen, som oppga at de hadde hørt om amfetamin, heroin, ecstasy og kokain, mens noen færre hadde hørt om LSD. Selv om de fleste har hørt om de ulike stoffene, var det imidlertid bare et mindretall (15-20 prosent) som oppga at de tror at de relativt lett kan få tak i dem hvis de skulle ønske det.

Det faktum at omkring 90 prosent sa at de misliker at folk bruker ulike "harde" stoffer selv om det ikke brukes mer enn en gang eller to, indikerer etter all sannsynlighet at 15-16 åringer har et svært restriktivt syn på bruk av såkalt "harde" narkotiske stoffer. Dette bekreftes også av at omkring 40 prosent antar at det er stor risiko forbundet med å prøve de ulike stoffer selv om det bare er et par ganger, og at omkring 90 prosent antar at det er stor risiko forbundet med å bruke de ulike stoffene mer regelmessig.

Piller

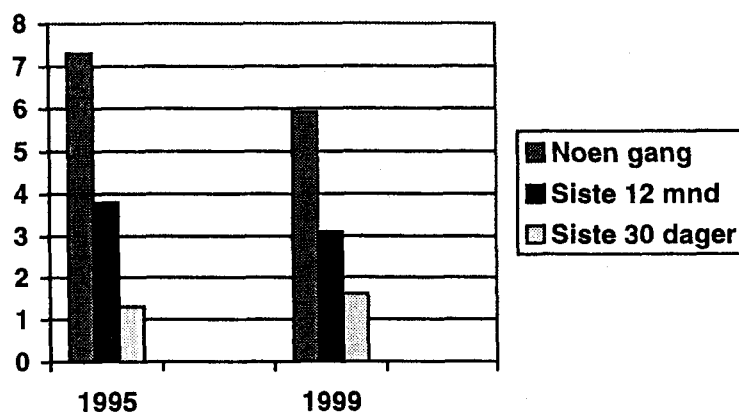
Ulike legemidler (Valium, Mogadon, Rohypnol og lignende) kan også brukes for å oppnå beruselse. Mer enn halvparten sa at de har hørt om slike piller og i 1999 var det 3,5 prosent som sa de noen hadde gang brukt slike piller uten forskrivning fra lege. Mindre enn to prosent, hadde brukt slike legemidler mer enn et par ganger. Den tilsvarende andelen i 1995 var 2,7 prosent. Omkring 20 prosent oppga at de lett

kan få tak i piller hvis de skulle ønske å bruke dem. Da slike legemidler er tilgjengelige i relativt mange norske hjem, er det grunn til å tro at dette er bakgrunnen for at så pass mange mener de kan få tak i piller hvis de måtte ønske det.

Sniffing av løsemidler

Sniffing av løsemidler blir ofte sett i sammenheng med bruk av narkotiske stoffer selv om slik bruk ikke er straffbar og dermed heller ikke er underlagt narkotikaloggivningen. Sniffing forekommer nå og da i en del ungdomsmiljøer. Dette henger til dels sammen med at løsemidler er lett å skaffe til veie, enten ved at de finnes i verksteder og garasjer eller de kan kjøpes i fargehandlere eller bensinstasjoner. Omkring halvparten av elevene i 10. klasse mente således at det var lett å få tak i løsemidler. I SIFAs ungdomsundersøkelser har det i de siste årene vært 6-7 prosent i aldersgruppen 15-16 år som oppgir at de hadde sniffet noen gang, og 2-3 prosent som sier at de har sniffet i løpet av det siste halve året (Skretting 2000).

Figur 13. Prosentandel som oppga at de har sniffet løsemidler



At sniffing ikke er særlig utbredt bekreftes også av skoleundersøkelsen. Blant 10. klassingene var det i 1999 til sammen 5,9 prosent som oppga at de hadde sniffet noen gang (figur 13). De fleste hadde imidlertid bare gjort det et par ganger og for de fleste lå det også noe tilbake i tid. Ikke mer enn tre prosent oppga at de hadde sniffet i løpet av de siste 12 måneder. Det var en klar nedgang i fra 1995 til 1999 i andelen som oppga at de hadde sniffet noen gang. Det var ingen klare forskjeller mellom gutter og jenter. Av de 26 land som inngikk i den europeiske undersøkelsen i 1995, var det 11 land som rapporterte om en lavere andel som hadde sniffet løsemidler enn Norge (7,3 prosent i 1995). Den høyeste andelen i 1995 ble rapportert fra Storbritannia der 20 prosent oppga at de hadde sniffet.

Det store flertallet av 15-16 åringene sa også at de misliker at folk sniffer, selv om det bare dreier seg om et par ganger. Det var også et stort flertall som mente at det er stor risiko forbundet med å sniffe regelmessig.

Anabole steroider

Det har i de senere år vært en del spekulasjoner knyttet til bruk av anabole steroider blant ungdom i forbindelse med helsestudio o.l. Det ser imidlertid ikke ut til at dette er noe utbredt problem blant norske 15-16 åringer. Omkring to prosent oppga at de hadde brukt anabole steroider noen gang, og det var en større andel blant gutter enn blant jenter. Det var imidlertid 15 prosent som sa at det var lett å få tak i anabole steroider hvis de skulle ønske det.

SAMMENDRAG

Omkring 70% av elevene i 10. klasse oppga i 1999 at de noen gang har røykt tobakk, 40 prosent hadde røykt i løpet av de siste 30 dager, og omkring 25 prosent hadde gjort dette daglig. Det har vært en økning i andelen elever i ungdomsskolens avgangsklasse som røyker fra 1995 til 1999. En andel på fem prosent hadde røykt mer enn 10 sigaretter daglig den siste måneden.

I 1999 oppga 85 prosent av elevene at de noen gang hadde drukket alkohol, 78 prosent hadde drukket i løpet av de siste 12 måneder og 55 prosent i løpet av de siste 30 dager. Dette var en klar økning fra 1995. Likeledes var det en klar økning fra 1995 til 1999 i andelen som til sammen hadde drukket alkohol 40 ganger eller mer, det var en økning i andelen som hadde drukket 20 ganger eller mer i løpet av siste 12 måneder og en økning i andelen som hadde drukket seks ganger eller mer i løpet av siste 30 dager. Bortimot 25 prosent oppga i 1999 at de hadde drukket minst fem drinker, tre ganger eller mer i løpet av de siste 30 dager. Den tilsvarende andel i 1995 var noe under 20 prosent. 64 prosent oppga i 1999 at de hadde vært fulle noen gang, og 40 prosent hadde vært det i løpet av de siste 30 dager. De tilsvarende andeler i 1995 var omkring 50 prosent som hadde vært fulle noen gang og 30 prosent i løpet av de siste 30 dager.

Andelen som oppga at de hadde brukt hasj eller marihuana noen gang var økt fra 5,9 prosent i 1995 til 12,3 prosent i 1999. I 1995 hadde 4,7 prosent brukt dette stoffet i løpet av de siste 12 måneder og 2,7 prosent i løpet av de siste 30 dager. I 1999 var de tilsvarende andelenene steget til henholdsvis 9,1 og 4,1 prosent. Mellom to og tre prosent oppga i 1999 at de hadde brukt amfetamin eller ecstasy, noe over en prosent sa at de hadde brukt heroin, LSD og kokain og 5,9 prosent oppga at de hadde sniffet noen gang.

ESPAD-1995, KORT SAMMENDRAG

Tobakk

Den internasjonale skoleundersøkelsen viser at flertallet av 15-16 åringer i Europa hadde røykt tobakk minst en gang. Det var imidlertid store forskjeller både mellom de enkelte land og mellom gutter og jenter når det gjaldt røykevaner. Den høyeste andelen som hadde røykt noen gang, finner vi på Færøyene med nesten 90 prosent. I Finland, Tsjekkia, Irland, Estland og Sverige var andelen som hadde røykt omkring 75 prosent, mens andelen i Norge var 65 prosent. Ikke i noe land var andelen lavere enn 50 prosent, men Kypros, Malta, Portugal og Slovenia rapporterte om andeler mellom 50 – 60 prosent.

Det var et klart regionalt mønster når det gjaldt forskjell mellom gutter og jenter. I nord-europiske land var det flere jenter enn gutter som hadde røykt mer enn 40 ganger, mens det motsatte var tilfelle i øst-europeiske land. Det samme mønsteret finner vi når det gjaldt de som hadde røykt i løpet av de 30 siste dager. I de land hvor mange 15-16 åringer røykte regelmessig, var det også mange som begynte å røyke da de var svært unge. Jevnt over var det flere gutter enn jenter som røykte daglig allerede når de var 13 år eller yngre.

Alkohol

Det store flertallet av 15-16 åringer hadde drukket alkohol noen gang. I Tsjekkia, Danmark og Slovakia hadde så godt som alle drukket alkohol, mens Norge med 79 prosent, sto for en av de laveste andelenene. Det var store forskjeller mellom de ulike land når det gjaldt andelen som hadde drukket alkohol 40 ganger eller mer. Danmark og Storbritannia lå høyest ved at nesten halvdelen av 15-16 åringene hadde drukket 40 ganger eller mer, mens det var omkring en tredjedel i Irland og på Malta. Norge, hvor åtte prosent hadde drukket alkohol 40 ganger eller mer, sto for den laveste andelen.

Mange 15-16 åringer oppga at de hadde drukket alkohol i løpet av de siste 30 dagene, men det var få som hadde drukket 10 ganger eller mer. De høyeste andelene, omkring 15 prosent, fant en på Malta, i Italia, Storbritannia og Danmark, mens det i Norge, Sverige, Finland og Island var mindre enn to prosent som hadde drukket alkohol 10 ganger eller mer i løpet av de siste 30 dager.

15-16 åringene ble også spurt om hva de hadde drukket i løpet av den siste måneden. Den høyeste andelen som hadde drukket øl fant en i Danmark og på Kypros, hvor omkring 75 prosent oppga at de hadde drukket dette. I Norge, som rapporterte om den laveste andelen, var det 33 prosent som oppga at de hadde drukket øl i løpet av den siste måneden. Den største andelen som hadde drukket øl tre ganger eller mer i løpet av den siste måneden, var i Danmark (44 prosent), Irland og Kypros (34 prosent), mens Norge og Litauen hadde den laveste andelen (9 prosent). Det var klart flere gutter enn jenter som oppga at de hadde drukket øl tre ganger eller mer i løpet av den siste måneden. Andelen som oppga at de hadde drukket vin i løpet av de siste 30 dager var høyest på Malta (61 prosent) og i Italia (52 prosent). Også her befant Norge seg blant de land som hadde den laveste andelen (17 prosent). Danmark rapporterte den høyeste andelen som hadde drukket brennevin i løpet av de siste 30 dager (67 prosent). Deretter kom Malta (58 prosent), Tsjekkia (53 prosent) og Litauen (51 prosent). I Norge var det 39 prosent som oppga at de hadde drukket brennevin i løpet av de siste 30 dagene.

Narkotika

Det mest utbredte narkotiske stoffet blant 15-16 åringer i Europa er cannabis (hasj eller marihuana). De høyeste andelene som noen gang hadde brukt cannabis, ble rapportert fra Storbritannia (41 prosent), Irland (37 prosent) og Tsjekkia (22 prosent). I Norge var det seks prosent som noen gang hadde brukt hasj eller marihuana, mens en fant

den laveste andelen i Litauen (1 prosent). Når det gjaldt bruk av andre narkotiske stoffer var også her andelen størst i Storbritannia (22 prosent) og Irland (16 prosent). I Norge var det tre prosent som oppga at de hadde brukt et annet narkotisk stoff enn cannabis.

REFERANSER

Bakken, Anders. Ungdomstid i storbyen. Rapport 7/98. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA 1998.

Hibell, Bjørn et al. The 1995 ESPAD report. Alcohol and other Drug Use among Students in 26 European Countries. CAN and Council of Europe. 1997.

Natvig Aas, Henrik. Alcohol expectancies and socialization: adolescents learning to drink. Universitetet i Oslo 1995.

Kriminalpolitisenralen. Årsberetning 1998. Oslo 1999.

Pedersen, Willy og Nils Johan Lavik. Role modelling and cigarette smoking: vulnerable working class girls? Scandinavian Journal of Social Medicine. 1992

Skretting, Astrid. Ungdom og rusmidler. Rusmiddeldirektoratet. 2000.

Skretting, Astrid. Bruk av tobakk, alkohol og narkotika blant norske 9.klassinger. Resultater fra en skoleundersøkelse – 1995. SIFA rapport nr 1/96. Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning. Oslo 1996.

Skretting, Astrid. Rusbrus – noe å bruse opp om? rus & avhengighet 1/1998. Universitetsforlaget 1998.

Skutle, Arvid et al. Ungdom og rusmidler juni 1999. En undersøkelse i Bergen kommune om 8. og 10.klassingers bruk av rusmidler. Foreløpig oversikt. Stiftelsen Bergensklinikkene 1999.

SIFA rapport

Følgende rapporter er tidligere utkommet i denne serien:

Rapportene kan bestilles fra instituttet.

- | | |
|------|---|
| 1/88 | Krogh, Per: <i>Pasienter i A-klinikker og kursteder</i> . 218 s., Oslo 1988. |
| 1/89 | Skretting, Astrid og Ole-Jørgen Skog: <i>Arresterte sprøytemisbrukere</i> . 113 s., Oslo 1989. |
| 2/89 | Hauge, Ragnar og Olav Irgens-Jensen: <i>Bruk av narkotika i Norge</i> . 38 s., Oslo 1989. |
| 1/90 | Skog, Ole-Jørgen: <i>Utviklingen av intravenøst narkotikamisbruk i Norge. Anslag for insidens og prevalens</i> . 66 s., Oslo 1990. |
| 2/90 | Nordlund, Sturla: <i>Drikkevaner og restaurantbruk i Trondheim</i> . 151 s., Oslo 1990. |
| 3/90 | Skog, Ole-Jørgen: <i>Prognose for aids-epidemien blant sprøytemisbrukere 1990 - 1999</i> . 26 s., Oslo 1990. |
| 1/91 | Skog, Ole-Jørgen: <i>Selvbetjeningssalg av sterkøl i svenske systembolagbutikker</i> . 26 s., Oslo 1991. |
| 1/92 | Hauge, Ragnar og Jens J. Guslund: <i>Straffutmålingen i promillesaker. En undersøkelse av hvordan endringene i promillelovgivningen i 1988 har påvirket domstolenes straffutmålingspraksis</i> . 104 s., Oslo 1992. |
| 2/92 | Irgens-Jensen, Olav: <i>Bruk av alkohol og narkotika blant tilsatte i Forsvaret. Resultater av en spørre-skjemaundersøkelse høsten 1991</i> . 40 s., Oslo 1992. |
| 3/92 | Nordlund, Sturla: <i>Metoder og metodeproblemer ved estimering av alkoholforbruk</i> . 117 s., Oslo 1992. |

- 1/93 Arner, Oddvar: *Hva er alkoholmisbruk? En undersøkelse av nordmenns holdninger til spørsmål omkring alkoholmisbruk og alkoholisme*. 48 s., Oslo 1993.
- 2/93 Skretting, Astrid, Randi Ervik og Kjell Erik Øye: *Aids-informasjonsbussen i Oslo. En intervju-undersøkelse av brukere*. 59 s., Oslo 1993.
- 3/93 Saglie, Jo og Sturla Nordlund: *Alkoholpolitikken og opinionen*. 56 s., Oslo 1993.
- 4/93 Skog, Ole-Jørgen, Øyvind Horverak, Sturla Nordlund og Thor Norström: *Vurdering av konsekvenser av ulike endringer i omsetningsform og priser for alkohol i Norge*. 61 s., Oslo 1993.
- 5/93 Rossow, Ingeborg: *Trends and variations in suicide in Norway. A description and short bibliography*. 28 s., Oslo 1993.
- 1/94 Saglie, Jo: *Norske drikkekulturer: Geografi, sosial bakgrunn, livsstil og tilgjengelighet*. 85 s., Oslo 1994.
- 2/94 Hauge, Ragnar og Amundsen, Arvid: *Virkninger av økt tilgjengelighet på alkohol. En undersøkelse av virkningene av åpning av vinmonopolutsalg i Sogn og Fjordane*. 103 s., Oslo 1994.
- 3/94 Aas, Henrik: *Aksjon mot ulovlig spritomsetning: Data fra evalueringens forundersøkelse*. 100 s., Oslo 1994.
- 4/94 Bretteville-Jensen, Anne Line: *Narkotikadødsfall i Norge. En analyse av utviklingen fra 1976-1993*. 69 s., Oslo 1994.
- 5/94 Rossow, Ingeborg og Amundsen, Arvid: *The Norwegian Conscript Study. A description of data collection, linkage of registers and establishment of data files*. 32 s., Oslo 1994.
- 1/95 Amundsen, Arvid, Sturla Nordlund og Per Halvor Vale: *Alkohol og narkotika i Oslo*. 27 s., Oslo 1995.

- 2/95 Rossow, Ingeborg og Træen, Bente: *På kafe i Norge. Om kafebruk, alkoholbruk og livsstil*. 59 s., Oslo 1995.
- 3/95 Arner, Oddvar, Grethe Lauritzen, Helge Waal og Arvid Amundsen: *Forprosjekt til en nasjonal studie av stoffmisbrukere i behandling. En undersøkelse ved 14 behandlingstiltak for Oslo*. 194 s., Oslo 1995.
- 1/96 Skretting, Astrid: *Bruk av tobakk, alkohol og narkotika blant norske 9. klassinger. Resultater fra en skoleundersøkelse - 1995*. 48 s., Oslo 1996.
- 2/96 Aas, Henrik Natvig: *Evaluerings av Aksjon mot ulovlig spritomsatning*. 107 s., Oslo 1996.
- 3/96 Pernanen, Kai: *Sammenhengen alkohol - vold*. 143 s., Oslo 1996.
- 4/96 Ugland, Trygve: *EØS, EU og alkoholmonopolene: En komparativ studie av de nordiske lands respons og strategivalg*. 89 s., Oslo 1996.
- 5/96 Ødegård, Einar: *På ulendte veier - evaluering av Stifinnerprosjektet*. 125 s., Oslo 1996.
- 6/96 Christensen, Astrid: *"Jenter som kommer og jenter som går" En oppfølgingsundersøkelse av kvinnelige rusmiddelmissbrukere som har vært i behandling på kvinnekollektivet ARKEN i tiden 1992-1993*. 101 s., Oslo 1996.
- 1/97 Lund, Ingeborg: *Alkohol og marked. Nye utfordringer i kjølvannet av EØS-avtalen*. 111 s., Oslo 1997.
- 2/97 Fugleberg, Ole: *Metodiske problemer i forbindelse med estimering av det uregistrerte alkoholkonsumet i Norge. Bruk av aggregerte data fra Vinmonopolets salg og oppgitt konsum fra surveyundersøkelser*. 76 s., Oslo 1997.
- 3/97 Rossow, Ingeborg og Grimsmo, Asbjørn: *Alkohol og sykefravær*. 62 s., Oslo 1997.

- 4/97 Skretting, Astrid: *Evaluering av metadonprosjektet i Oslo. Del 1: Etablering, inntak av pasienter og forholdet til øvrige behandlingstiltak.* 116 s., Oslo 1997.
- 5/97 Ervik, Randi: *Evaluering av metadonprosjektet i Oslo. Del 2: Behandlingsforløp og status.* 133 s., Oslo 1997.
- 1/98 Rossow, Ingeborg; Astrid Skretting og Arvid Amundsen: *Fra straff til varm seng. Beskrivelse av utviklingstrekk i tiltak for rusmiddelmisbrukere og klienter ved en avrusningsstasjon gjennom 25 år.* 106 s., Oslo 1998.
- 1/99 Lund, Ingeborg; Björn Trollid og Trygve Ugland: *Norsk-svensk grensehandel med alkohol.* 131 s., Oslo 1999.
- 2/99 Mäkelä, Pia et. al.: *Drinking habits in the nordic countries.* 120 s., Oslo 1999.

ISBN 82-7171-223-3

Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning
National Institute for Alcohol and Drug Research

18618 www.falch.no